

K e e l e n õ u a n n e

„Keelesäutsu“ sõnastusettepanekuid

Egle Pullerits

keelehooldekeskuse koordineerija, „Keelesäutsu“ autor

Maris Jõks

Postimehe keeletoimetaja, „Keelesäutsu“ autor

Keelerubriik „Keelesäuts“ on Vikerraadios esmaspäevahommikuti eetris olnud pea kaks aastat, 2012. aasta algusest. Nõuandeid on kogunenud päris mitmest keelevaldkonnast; peamiseks kriteeriumiks see, et pooleteise minutiga oleks võimalik asja kohta midagi ära öelda nõnda, et see kuulajale haaratav oleks. Käsitlus ei saa seega olla ammendav, „Keelesäuts“ vaid tõstatab teema ja kutsub kuulajat ise edasi mõtlema. Siin on esitatud kirjalikuna mõni üksik sõnastusküsimus ja see kimbuke on Oma Keeles ilmuma hakkava sarja esimene jagu.

Ettepanekuid sõnastuse osas

Juba mitu aastat vohab keelekasutuses paberlik tarind, mis koosneb omastavas, vahel ka seesütlevas käändes nimisõnast ja kaassõnast *osas*. Laseme sel üle huulte tulla seal, kus on tabavam kasutada muid seost näitavaid sõnu. Ja need on näiteks *millegi suhtes, millegi poolest, mingis asjas, milles, millegi korral või puhul*.

Mõned näited:

Ta võttis omaks süüdistused piiripunkti ehituse viibimise osas > parem oleks: süüdistused piiripunkti ehituse viibimises

Aga siiski oli kurvaks üllatuseks, et meile nii tähtsate märkide osas valitseb vaikus ja teadmatus > parem oleks: märkide vallas, märkide puhul

Anname neile selles osas igakülgset abi > parem oleks: Anname neile selles asjas või selles igakülgset abi

Mae on Otepää MK-etapi toimumise osas optimistlik > parem oleks: Mae on Otepää MK-etapi toimumise suhtes optimistlik. Veelgi parem oleks aga lause hoopis ümber sõnastada: Mae arvates toimub Otepää MK-etapp kindlasti.

Umbrohi ei hävi

„Hommikustes spordiuudistes kõlas fraas „meeskond hävis täielikult” (?!?) Kas keegi eesti keele oskajatest enne eetrisse laskmist tekste ei kontrolli? *hävima* – [tähendab] olemast lakkama, otsa v. hukka saama ...” kirjutab murelik raadiokuulaja.

Jah, tõepoolest. See on spordis üks levinumaid kummalisi väljendeid, moesõnana tundub olevat juba ajatu klassika staatuses. Nii *hävima* tähenduses 'kaotama' kui ka näiteks *rinnale jõudma* tähenduses 'kõrvale jõudma' on soome keele toorlaen, mille järele erilist vajadust ei ole.

Raadiokuulaja meeletu küsimusele, kas keegi eesti keele oskaja tekste enne eetrisse laskmist ei kontrolli, vastan nii, nagu tean olevat: iga saatejuht koostab oma tekstid ise ja on ka iseenda toime-taja, eraldi keeleteimetajat vahepeal ei ole. Eks see annab ühelt poolt suurema vabaduse öelda nii, nagu nokk on loodud, aga teiselt poolt paneb rohkem oma sõna eest vastutama, ennast ise harima.

Verbi *hävima* juurde korraks veel tagasi tulles, üks väga sarnane verb on meil veel, *hävinema*, mis tähendab järk-järgult hävima. Tagajärg on niisiis üks ja sama, häving. Ärgem siis oma keeletunnetust hävineda ega hävida laskem.

Kõva sõna

Kuulaja Aare kirjutab, et sõna *kõva* kasutatakse tema arvates vääralt. Ta toob näiteid: „*kuulasin kõvasti muusikat* – esiteks jääb aru saamata, kas palju (hulgaliselt) või valjult. Teiseks, kuidas helivõnked kivistuvad, et nad kõvad on. Meil on olemas ilusad sõnad, nt *vali*, *palju*, *tugev*. Paljud ütlevad, et nii on meil kombeks juba ammu. Kauaks veel?”

Vastan: ilusaid sõnu on eesti keeles palju, aga häda on peaaegu kõigi nendega, et igal sõnal on mitu tähendust. Näiteks kuulaja toodud sõnal *kõva* on omadussõnana 14 tähendust, sekka iga tähenduse juures hulk tähendusvarjunditega näiteid, millest paljud on väga kujukad ja kui mõnegi kohta neist 14 tähendusest saab öelda, et nii saab seda

sõna kasutada vabamas pruugis, argikeeles, siis näiteks *kõva hääl* on sama mis *vali hääl*, seda nii eesti keele seletava sõnaraamatu kui ka õigekeelsussõnaraamatu järgi, viimases ilma mingi märketa kasutusolukorra kohta, järelikult täiesti normsõna (normaalne kirjakeele sõna).

Kuulaja muretseb, et „meil lisatakse keelde uusi sõnu, aga vanad unustatakse või kasutatakse olemas olevaid vääralt”. Nagu nägime, pole muretsemiseks alati põhjust, keel on paindlik, sünonüüme ja kujundlikkust ei saa pahaks panna. Üksluisuse vastu olen küll, nii et võime ju kasutada *kõvad spordimehed*, aga ära ei maksa unustada ka teisi, värskemaid sõnu: *andekad*, *tegasad*, olgu vahel isegi *võhmarikad spordimehed*. Iga pidu ei pea olema *kõva*, vaid ei tohiks unustada sõnu *äge*, *hoogne*. Kõige suurem rikkus on väljenduse vaheldusrikkus, metafoorsust ei saa tingimata keeleveaks lugeda.

Minu *iseriiklik* veendumus

Eesti keeles on käibel üks ebaõnnestunud tuletis: *siseriiklik*. Selle asemele on keelekorraldajad ammu pakkunud paremat varianti – *riigisisene* –, aga mulle tundub, et soovitus on jäänud üsna tähelepanuta. Seda kena sõna võib näha ainult eesti keele instituudi keelenõuande soovitusvihikus („Keelenõuande soovitab” nr 3), *siseriiklik* aga vaatab vastu ametlikest dokumentidest, veebipankadest (*siseriiklik makse*) ja isegi mõnest sõnastikust, meediast rääkimata.

Mille poolest *siseriiklik* halb on, miks on *riigisisene* parem? *Siseriiklik* on tuletis, mille taga arvatakse olevat venekeelne sõna – *внутригосударственный*. Ei maksa arvata, et kui sõna on laenatud vene keelest, siis on see tingimata paha, kuid asi on selles, et eesti keele fraasi ehitus on teistsugune. Eesti keeles öeldakse *riigi sees*, mitte *sees riigi*. *Laua all*, mitte *all laua*. Miski, mis toimub riigi sees, on *riigisisene*. Miski, mis toimub rahvaste vahel, on *rahvastevaheline* või *rahvusvaheline*, mitte *vahelrahvuslik* (nagu vene *международный*). See, mis toimub ööpäev ringi, on *ööpäevaringne*, mitte *ringiööpäevane* (*вн круглосуточный*).

Sõna *siseriiklik* on eesti keeles muidugi võimalik, aga mõtleme, mida see õigupoolest tähendab. Siin on kasutatud *lik*-liidet ja tuletusalus on sõna *siseriik*. Siseriik, see on midagi samalaadset kui sisemaailm. Ja sellele sisemaailmale ehk siseriigile omane võib küll olla *siseriiklik*. Veendumus näiteks. Aga riigi sees toimuv peaks ikka olema *riigisisene* – see on minu *siseriiklik* veendumus.

Külastage meid jälle!

Sageli hurjutatakse lohakat keelekasutust. Juhiksin tähelepanu sellele, et probleeme tekib ka „korrektsest keelekasutusest”. Näiteks arvatakse, et *teatris, näitusel* või *poes käima* asemel on ilusam – korrektsem! – öelda *teatrit, näitust* või *poodi külastama* (või pigem juba *kauplust külastama*).

Teatrit või näitust külastama – heakene küll. Võib ju mõelda, et see on justkui külaskäik mingisugusesse teistsugusesse maailma. Õigekeelsussõnaraamatus on muide seegi keelend siiski märgitud ebasoovitavana: *külastab näitust* asemel soovitatakse öelda *käib näitusel, vaatab näitust*.

Aga kellele on tulnud külla see rahvamass, kes õhtusel tipptunnil seisab ülekoormatud kärudega, pilk tülpinud, pikkades kassasabades? Mitte kellelegi, nad on tulnud ostma. Miks siis mitte nimetada neid ostjateks? Poeskäijateks? Klientideks, kui soovite. Ja ei, palun mitte tarbijateks.

Kontekst, kus sõna *külastama* täiesti kohatuks muutub, on meditsiin: sellised manitsused nagu *külastage regulaarselt oma perearsti (hambaarsti, günekoloogi)*. Kui see perearst või hambaarst või günekoloog on hea tuttav või sõber, siis muidugi võib talle teinekord külla minna, aga regulaarselt peaks käima siiski arsti juures ehk tervisekontrollis, mitte külas.

Haiglat külastavad need, kes on tulnud sinna oma lähedasi vaatama. Need, kes on tulnud ravile, on patsiendid, mitte külalised või külastajad. Või tervishoiutarbijad – ausõna, ma ei mõelnud seda ise välja, see sõna pärineb ühe ametniku sulest. Haigla või polikliiniku puhul on *külastaja* ilmselt eufemism – et mitte öelda *haige* või *patsient*. Kui selle eufemismiga edasi minna, siis võiks ju riputada haigla või polikliiniku uksele ka sõbraliku kirja „Külastage meid jälle!”.